

תמלול כלכלי כלכלי בסלול

מאז המיתון עם מצרים

סרן ארנולד סימון

סוג של מרכסיסטי מצוי היה לפני עש" רות-בשנים, אשר לפי תפיסתו הנוקשה כל חזיון ומאורע, ב"בני-העל" החברתי, המדיני והמחשבותי נתבאר תמיד, בשלמות ובאופן נחרץ, מתוך עובדות ותהליכים כלכליים שבבסיסה הי- משק-החמרי של החברה. כמובן, שאין צורך להיות מגמגי נוסח-מחשבה פשטני שכזה בשביל לראות בכל-זאת כי יש ויש קשר (והשפעה) גומלין בין מה שמתהווה בכלכלה של סוריה, "המסופחת לקע"ס", לבין התמורות השונות, המתרחשות מדי-פעם על פני "חייה הפוליטיים של ארץ זו, במידה שניתן עוד לדבר על חיים כאלה בה בתור חזיון סוריי-פני-עצמו. הסקירה העניינית וגודשת-העובדות באה למלא "פרצה" לאקסנה הקיימת בידיעתו ותודעתו של רוב ציבור-הקוראים הישראלי לגבי פקעת-גורמים זו.

בחורף 1957/58 הגיע לשיאו משבר מדיני- פנימי בסוריה שהביא לגיבוש החלטתם של מדינאים, סוריים אחדים לפנות אל עבד-אנ-נאצר בבקשה להקים איחוד בין מצרים וסוריה כמוצא יחיד מהסבך המדיני. ואכן, ב-28.2.1958 הוקמה ה"קהילה הערבית המאוחדת" (קע"ם). הרקע המדיני-הפסיכולוגי המובהק ליסוד קע"ם מסביר בחלקה את העובדה שהן הסורים הן המצרים לא העריכו אותה שעה את התוצאות הכלכליות והחברתיות הנובעות מפעולתם.

עד מהרה התברר שקל יותר לאי-ערך להגשים מיוזג מדיני מלא מאשר איחוד כלכלי מלא. במשך שנתיים וחצי לקיום האיחוד הספיקו הסורים לאבד כל שמץ של חופש מדיני; ופקי- דים וקצינים מצריים השתלטו על המנגנון ה- מקומי ועל הצבא הסורי. אולם, על אף הכל שמרה הכלכלה הסורית על מידה לא-מבוטלת של אבטנומיה; וזאת למרות הלחץ הכביר של המצרים, אשר ניסו בכל הדרכים לכפות איחוד כלכלי שלם בין שני החבלים. אבל עבד-אנ-נאצר, שליט קע"ם, עומד בתוקף על דעתו — שלא יתכן כי במסגרת מדינתו ה- מוגדלת יתקיים בחבל הצפוני משטר כלכלי נפרד, השונה באופיו מזה ששורר בחבל הדרומי; לכן, איפוא, מהוה החשת תהליך מיוזגם של שני המשקים מטרת-יסוד במדיניות הרוון ה- מצרי. בינתיים התעוררו גם בעיות כלכליות שוטפות, שפתרון הדחוף הכרחי, כדי למנוע ערעור יציבות המשטר.

המשק הסורי לפני האיחוד

כלכלת סוריה התקדמה בצעדי-ענק מאז מלחמת-העולם השנייה. התפוקה הלאומית (ברוטו) גדלה בשיעור של 8% בממוצע מדי שנה. בתקופת 1957—1945 הוכפל שטח ה- יבולים. החקלאיים; השטח הורע כותנה גדל

מ-780,000 דונם ב-1950 עד ל-2,580,000 דו- גם ב-1957. בתקופת 56—1950 גדלו ההכנסות מענף התעשייה ב-12% בממוצע לשנה (אולם גם לאחר זאת לא עלתה תרומתה של התעשייה החדשה להכנסה הלאומית על 7%). ההשקעות השנתיות במשק הסורי הגיעו לשיעור של 15% מן התפוקה הלאומית — יחס גבוה אפילו לגבי ארצות מתקדמות ביותר.

יחסי-מסחר הדוקים עם הארצות השכנות ועם נסיכויות המפרץ-הפרסי שימשו גורם מדרבן להתפתחות המשק הסורי ולהתרחבותו. יש לציין שני קיום אופייניים להתקדמות כלכלית ניכרת זאת. ראשית, הרחבת המשק נבעה בעיקר מיזמה פרטית; חסכוניות פרטיים סיפקו את עיקרו של הון ההשקעות. כמקור להון זה ולתנופת הפיתוח שימש מעמד בעלי- האדמות הגדולים והסוחרים האמידים, אשר עסקו בחכירת שטחים גדולים בצפון-מזרח ה- מדינה ודאגו לאספקת מים, מכונות ואשראי — תמורת חלק ניכר מן היבולים. ושנית, הממ-

המטבע וחופש הכלכלה בכלל. מצרים סובלת מבעית עודף אוכלוסיה בשטחה הראוי לעיבוד המצומצם — בעוד שלטוריה שטחים נרחבים ואוכלוסיה דלילה באופן יחסי.)

ההכנסה הלאומית לנפש בסוריה גבוהה ב־ אופן יחסי מזו של מצרים (120 דולר לשנה במצרים; 160 דולר לשנה בסוריה); ולפתות עד 1958 עמדה רמת החיים בסוריה בסימן של עליה מתמדת, בעוד שמצרים נאבקה קשות כדי למנוע ירידה בהכנסה-הממוצעת לנפש. לנוכח מירון־תחרות זה עם גידול האוכלוסיה, קלושים סיכוייה של מצרים לשפר את מצבה; וזאת על אף הכרוזותיו של הנשיא עבד-אנ- נאצר על כונתו להכפיל את ההכנסה-הלאומית

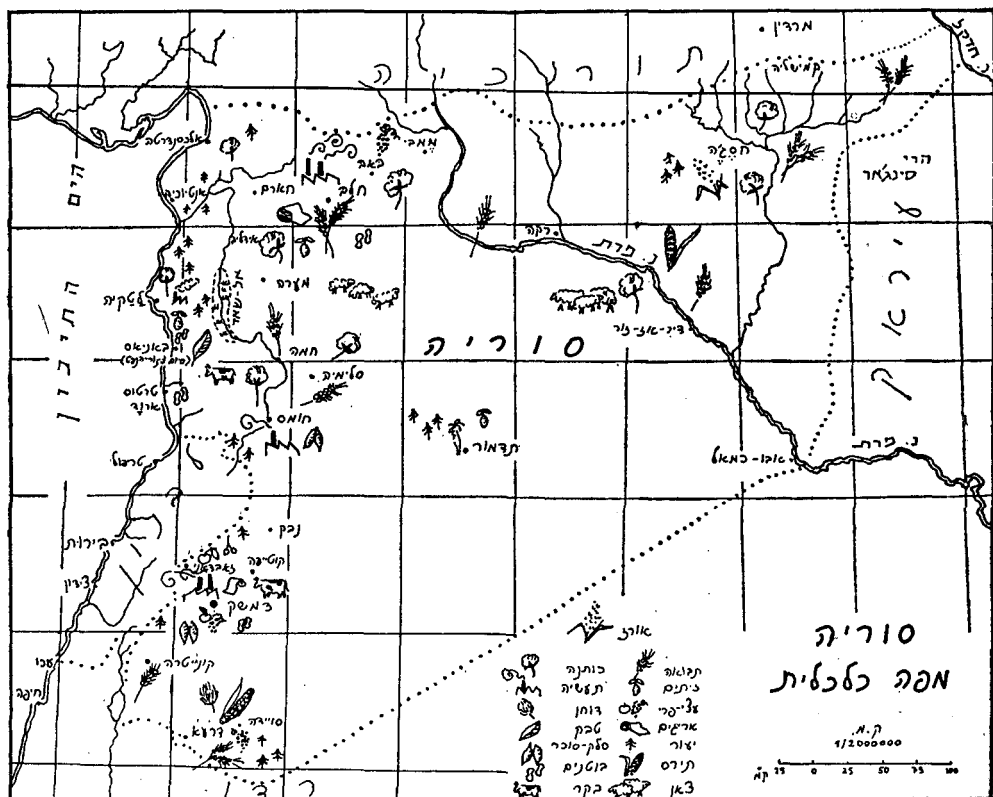
(*) אם נצא מתוך הנחה, ששלושה דונם אדמה בעל בסוריה שווים לדונם אחד בהשקאה במצרים, תהיה הצפיפות בסוריה 3.37 אנשים ל־10 דונם (בהשקאה) — לעומת 8.73 אנשים ל־10 דונם (בהשקאה) במצרים.

שלה מצדה, מילאה תפקיד פסיבי וריכוזה מא־ מציה בקיום אוריה שתהיה נוחה לפעולות היוזמה הפרטית. היא לא טרחה לפתח תחיקה חברתית, שהיתה מביאה לחלוקה צודקת יותר של ההכנסה הלאומית ולשיפור חלקם של המוני הפלחים והפועלים העירוניים. לא היו כל מסים על הכנסות ורנחים שהפיקו בעלי- עסקים מחקלאות; עם זאת, לא היו גם מסים על אדמות חקלאיות והתעשיניים המקומיים נהנו ממכסי־מגן אשר הבטיחו להם רנחים גדולים. כל אלו איפשרו את- הרמה הגבוהה של ההשקעות הפרטיות בפיתוח המשקי ב- סוריה.

ניגודי־היסוד בין משקי סוריה ומצרים

לעומת המשק הכלכלי הליברלי של סוריה, מבוסס המשק המצרי על הכונה ופיקוח ממשל- תיים, תוך הגבלת חופש היוזמה הפרטית, חופש

הקורא ישים לב לכך שהמפה כוללת גם את ה"סנג' אלכסנדרטה" — השייך מאז 1939 לתורכיה. שמה של ישראל אינו מופיע

אחרונות לתקופות-משנה אחדות; בהתאם ל-
תמורות שחלו בגישתה של מצרים אל הבעיה
הסורית. חלוקה זאת עלולה להיות שרירותית,
משום שלא תמיד מתחשבת היא בבעיות
המדיניות המקבילות, אשר התעוררו באותם
פרקי-זמן, אולם מטרתה היא להבליט קודם כל
את השפעת הגורמים הכלכליים.

פברואר-מאי 1958 - השקט שלפני הסערה

לאור הניגודים הבולטים בין שני המשקים
שכבר הוזכרו לעיל, היה — מבחינה כלכלית
— הגיוני להניח שנאצר יגש אל שילוב משקה
של סוריה עם זה של מצרים באופן הדרגתי
מאוד, במתינות ובוהירות. אך לחומרת הגורם
הכלכלי ניתן ביטוי מידי כאשר נתגלתה בימים
הראשונים לקיום האיחוד בריחה רבתי של
הון סורי ללבנון ולתורכיה. העצבנות הסורית
בתקופה זאת שככה רק לאחר הכרזות מרגי-
עות של כמה מדינאים סוריים, שטענו, כי
כנגד השלטונות היא לבצע את האיחוד בהדרגה,
תוך חמש שנים, וכי לפי-שעה לא יחול איפוא,
כל שינוי בתחיקה הכלכלית לגבי החבל הסורי
ואין כונה לאחד את המטבע בעתיד הקרוב
(איחוד המטבע באותו זמן, לפי שערים רש-

בארצו במשך 10 השנים הקרובות. כלומר,
איחוד כלכלי מלא עם מצרים מעביר חלק
מבעיות החמורה של השותף-הגדול על שכמו
של המשק הסורי, שהוא בריא ביסודו. אין
להעלות על הדעת כי יוכנס שינוי במדיניות
הכלכלית של מצרים, או במבנה המשק המצרי,
על מנת להתאימם אל המשק הסורי; נהפוך
הוא — על המשק הסורי לשנות את פניו
ולהשתלב בזה של מצרים, כדי להגשים איחוד
כלכלי מלא.

מה פירושו של איחוד כלכלי מלא?

מבחינה כלכלית מחייבת הקמת איחוד בין
שתי ארצות:

- תנועה חופשית של האוכלוסיה;
- ביטול הגבלות על העברת הון מחבל אחד
(מצרים או סוריה) למשנהו;
- סחר פנימי חופשי בין החבלים;
- איחוד המטבע והתקציב;
- איחוד מדיניות משקית ותחיקה כלכלית.
במגמה לכפות את האיחוד הכלכלי על
העם הסורי, עברו — ועדיין עוברים — גל-
גולים רבים ומשונים על המדיניות של קצ"ם.
להלן נעשה נסיון לחלק את השנתים וחצי ה-

גרעונות-שיא בסחר-החוץ הסורי

מאז יסוד קצ"ם הסתכם סחר-החוץ של סוריה בגרעונות-שיא: לשם השנאה,
מוצגים להלן הנתונים של סחר-החוץ הסורי בשנים האחרונות (לרבות הסחר
עם מצרים).

סחר-החוץ הסורי (במיליוני ל"ש)

גרעון	יבוא	יצוא	
203	677	474	1955 (שנת בצורת)
174	690	516	1956
68	616	548	1957
318	755	437	1958 (שנת בצורת)
259	679	420	1959 (שנת בצורת)

גרעונות-השיא בשנים האחרונות נבעו לא רק מהבצורת, שפקדה את סוריה,
אלא גם מקשיים בשיווק יצוא-הכותנה — עקב נסיון מצרי לכוון את הסחר הסורי
אל הגוש המזרחי, דבר שפגע בשיטות המסורתיות של ניהול המסחר הסורי.
מאידך גיסא, נסיונות להקטין את היבוא, ע"י איסור יבוא-מותרות, הביאו לידי
החרפת ההתמרמרות בקרב הציבור הסורי וגרמו לתופעות של הברחת סחורות,
בממדים גדולים, דרך הגבולות עם הלבנון.

אין לסתור את העובדה שכמה מן הצעדים הנ"ל סימלו את רוח הקדמה החברתית והיו עשויים להביא ברכה רבה לעם הסורי; אולם שתי תופעות שליליות מנעו תוצאה כזאת:

♦ ברוב המקרים לא התיעצו המצרים עם אנשי-הכלכלה הסוריים ולכן לא התאימו את המדיניות החדשה לתנאים המקומיים, שהיו שונים מאלה הקיימים במצרים.

♦ המצרים קבעו קצב מהיר מדי לביצוע הרפורמות והחוקים החדשים, בלא להתחשב בגורמים פסיכולוגיים ואחרים, אשר הביאו לתופעות של התמרמרות ואי-שיתוף-פעולה בקרב חוגים רחבים.

דצמבר 1958 - תסיסה ומשבר

הצהרתו של קייסוני שוב הביאה בעקבותיה אותן התופעות שנתגלו בפברואר — כלומר בריחת הון וירידת ערך המטבע. בדצמבר פרץ משבר חמור, שהיה מלווה בחוגים מקומיים רבים על-ידי תסיסה נגד המדיניות המצרית של החשת קצב האיחוד; אולם שיקולים מדיניים חייבו את המצרים להמשיך בדרך בה בחרו, כדי לבצר על-ידי כך את שליטתם בחבל הצפוני.

גישתו זו של עבד-אנ-נאצר לבעיה הסורית באה לביטוי ברור ביותר בראיון שהעניק למשלחת אנשי-כלכלה סוריים אשר באה אליו במטרה להשמיע את טענותיה. להלן באים, כלשונם, קטעים אחדים משיחה מאלפת זאת, כפי שפורסמו בעתון המצרי „אל-אהראם" ב-19.12.1958:

חבר המשלחת: „השנקים בחבל הסורי נמצאים עתה במצב של קפאון בגלל סיבות רבות וביניהן הבצורת... הופעת חוקים אחדים, נוסף להצהרות, פרסום הצווים האחרונים והגבלת היבוא מארצות מסוימות... התרת חופש המסחר עם המדינות השכנות היתה מביאה תועלת רבה."

נאצר: „בכמה אחוזים?"

חבר המשלחת: „אנו מעוניינים בחופש הסחר עם שכנינו."

נאצר: „אשר לחופש — אם נהא דבקים במושג זה, יהא פירושו של דבר, להתיר לכל אחד לעשות כל העולה על דעתו. המצב דומה גם בדבר דעות פוליטיות. הארגון בא להגביל את הפעילות המדינית. מתן חופש לפועל יגרום שביתות וחבלה במפעלים. אני אגביל חופש זה... הדבר דומה ביחס לסוחרים. הגבלת חופש פעולתם תביא לביסוס התעשייה בסוריה... אנו חייבים כיום לחשוב על מצבנו, אך אתם רוצים חופש-יבוא — מי בעולם עושה כך?"

מיים, היה מביא הפסד של 30% לבעלי שטורות-הכסף הסוריים, בשל הירידה הניכרת בערך הלירה המצרית מאז 1956). ובאמת עמדו החדשים הראשונים של האיחוד בסימן של תיאוס הדדי בין מעצבי המדיניות בשני החבלים, כשהשליטה על עניני הכלכלה בחבל הסורי נתונה בידי הממשלה המקומית, תוך פיקוח קהיר.

ינוי-נובמבר 1958 - נסיון לכפות את האיחוד הכלכלי

בקיץ 1958 חל מפנה. בין המצרים והסורים נתגלו חילוקי דעות שהוחרפו על-ידי המרד שפרץ בלבנון וההפיכה בעיראק, אשר הביאה את קאסם לשלטון. עד מהרה גיבשו המצרים החלטה בדבר החשה יתרה של המיזוג הכלכלי בין שני החבלים, כדי להבטיח שליטתם המלאה על העם הסורי. בזו לאחר זו ניטלו מידי השלטון המקומי סמכויות-החלטה בשטחים שונים — עד לשינוי תחוקתי, שהעביר את השלטון כולו לידי ממשלה מרכזית, תוך תפיסת עמדות-המפתח על-ידי מצרים או על-ידי סורים שהיו מוכנים לשרת את רצון המצרים. החל הלחץ בכיוון לאיחוד כלכלי מלא, אשר בא לידי ביטוי בשורה של שטחים — בהשתלטות המצרית על אספקת הדלק לסוריה; בתיקון חוקי העבודה; בעריכת התקציב; בחוק הרפורמה-האגררית; בביטול חוקת השבטים; בביטול מכסים בין שני החבלים. ההתפתחות המהפכנית ביותר באה עם הכרזתו של שר-האוצר המרכזי של קצ"מ, קייסוני, ב-18 באוקטובר 1958, על ההכנות לביצוע איחוד מלא, לרבות מטבע ו-תקציב, עד ליוני 1959.

השפעת האיחוד על התקציב הסורי ועל מפעלי פיתוח

החבל הסורי עודנו נהנה מתקציב עצמאי לגבי רוב הפעולות המשקיות. אמנם קיים תקציב מאוחד של קע"ס. שבו כלולות הוצאות מיניסטריון-המלחמה, מיניסטריון-החוק, נשיאות-המדינה ומועצת-האומה והמנגנון של המיניסטריונים המרכזיים. תקציב מאוחד זה ממומן מהקצבות גלובליות מתוך התקציבים הרגילים של שני החבלים. להלן — טבלה המציגה את השינוי הרדיקלי אשר חל במבנה התקציב הסורי כתוצאה מניפוח ההוצאות-הצבאיות.

הוצאות התקציב הסורי (במיליוני ל"ס)

הסעיף	1957 (לפני האיחוד)	1958/59	1959/60	השינוי ב־1959/60 לעומת 1957
הוצאות צבא והגנה (לרבות משטרה)	170	271	278	+ 63%
מיניסטריונים כלכליים	90	78	85	- 6%
מיניסטריונים סוציאליים	78	84	99	+ 29%
הוצאות מנהלה	27	28	31	+ 15%
סה"כ	365	461	493	+ 35%

אין לציין כל שינוי דומה במבנה התקציב המצרי. באותו פרק-זמן עצמו גדלו ההוצאות הכלליות של התקציב המצרי ב־17%, ההוצאות הצבאיות — ב־13%; וההוצאות הכלכליות — ב־26%.

פיתוח — קיים בחבל הסורי תקציב-פיתוח נפרד, אשר הסתכם ב־1959/60 ב־185.5 מיליון ל"ס. למעשה, חל מאז האיחוד קפאון יחסי בביצוע מפעלי-הפיתוח בסוריה. האשראי הסוביטי, בסך 150 מיליון דולר, אשר הועמד לפני הקמת קע"ס לרשות סוריה, כמעט ולא נוצל כלל. אין לציין התקדמות ממשית בקשר לתכניות כגון הקמת הסכר הגדול על הפרת, מסילת-הברזל מג'זירה עד נמל לטקיה, הרחבת התעשיה ועוד. מאז האיחוד הצטמצמו הישגי הפיתוח בסוריה בעיקר בהשלמת מפעלים, אשר הקמתם החלה עוד לפני יסוד קע"ס — כגון בית-הזיקוק לנפט בחומס ותכנית ההשקאה של הג'רב. נעשים נסיונות לפתח את שדות-הנפט אשר נתגלו בצפון-מזרח המדינה, אולם נתברר שאיכות הנפט היא נמוכה — ואין הוא מתאים לניצול בבית-הזיקוק החדש בחומס. הגורם הראשי המונע התקדמות בשטח הפיתוח בסוריה הוא המחסור בממון פנימי, הדרוש אפילו נמצאים מקורות חיצוניים לכיסוי ההוצאות במטבע-זר... הסיכויים להתגבר על מכשול זה בעתיד הקרוב אינם טובים ביותר, ולכן אין להתחייב באמין או ברצינות להכרזות שלטונות קע"ס על תכניות-חומש גדולות למיניהן לשם פיתוח החבל הסורי.

חבר המשלחת: "פעם היתה הלירה הסורית יציבה, אך הסוחרים נהפכים לאחוזי-פחד כשקורה בלכול כלשהו."

נאצר: "מה הן הסיבות לכך?"

חבר המשלחת: "רבות הן הסיבות. הדבר המתאים לחבל המצרי — והוא הגבלת חופש העברת החוץ — אינו מתאים לחבל הסורי. אופי המסחר בסוריה מחייב העברה מידית של ההון. שמועות רבות רווחות בקרב הציבור — שמועות על הרפורמה האגריטרית ושמועות אחרות, המשפיעות על היצרן, כפי שידוע לכבוד הנשיא. בעבר היה המסחר מבוסס על הכווייתים והסעודיים, וכיום אין לנו קונים..."

נאצר: "מה תוכל לעשות...?"

חבר המשלחת: "בחבל הסורי קיימים חוגים כלכליים, חקלאיים ותעשייתיים, שניתן להתייעץ אתם — ואין הדבר מביא נזק לרחוב, אלא הוא עשוי אף לקדם את העניין הכללי. כן אפשר לעמוד על דעתן של לשכות-המסחר, התעשייה והחקלאות הסוריות בענין זה".

נאצר: "אם ננהג לפי רעיון זה לא נוכל להגשים דבר. אם נשאל את דעת הציבור על כל חוק שנחקק, לא נוכל כלל לחוקק חוקים. עם הקמת האיחוד-הלאומי תיפתרנה כל הבעיות ולא תהיינה התגשויות אינטרסים והשמצות הדדיות".

חבר המשלחת: "קיבלתי רשיון-יבוא ממשד הכלכלה. אך כשהסחורה הגיעה לנמל וניגשתי לקבל כסף מהבנק המרכזי, נאמר לי כי אין כסף. דבר זה מאלץ אותי לקנות מהשוק החפשי... מה קורה? אנשים יתחילו להתלחש ולומר שהבנק פושט את הרגל... ויתחילו להברית את הונם... על כן אנו חוזרים ומבקשים לשגר משלחת מומחים שתבדוק ענין זה באופן יסודי בהתאם לסטטיסטיקה..."

נאצר: "אם נשגר אליכם אנשים — יאמרו שהמצרים באים לשלוט בנו, ואם לא נשגר — יאמרו שהמצרים אינם מתעניינים בנו... בימי [הקמת] האיחוד חייבים היינו לדון בבעיות הכלכליות שהן שאלת-היסוד; אך המסיבות אשר הביאו להגשמת האיחוד לא השאירו מקום לכך. אני לא בדקתי את מאזן התקציב הסורי. כאשר נסעתי לסוריה מצאתי שהרורבה נעלמה. יש תכנית פיתוח — אך מאין נביא את הכספים להגשמתה אם ההון אצלכם קנה לו כרטיס-נסיעה הלוך-ושוב בין דמשק ובירות? בסוריה מאלצות אותנו ההתחייבויות, גורמי הקנאות לסוגיהם והקובלנות השונות לבזבז שעות-על-שעות כדי לברר את המצב. כך, לדוגמה, נאמר, כי המצרים באים להפוך את סוריה למושבה מצרית והם עומדים להעביר אליה את הפלאחים המצריים, כדי לגזול מהסורים את אדמותיהם. אמרנו בלבנו, שמוטב לשתוק ולהמתין עד הסוף. עתה באים אתם בדרישה שנשגר אליכם משלחות, וכאשר נעשה זאת — לא נגמור אתכם... אם יש מישור החושב שאיחוד המטבע יהיה על חשבונכם — טועה הוא בהחלט. יש לנו אוכלוסיה של 27 מיליון נפש, ואם נחלק ביניהם את כל הכספים שברשותכם לא יעזור להם הדבר במאומה".

חבר המשלחת: "מצבם של החקלאים הוא כזה: ברובם חייבים הם לבנקים, וקשה להם לפרוע את חובותיהם המסתכמים בקרוב ל-200 מיליון לירות. קשה להם גם לפרוע את חובותיהם על-ידי מכירת איגרות-הרפורמה* — הואיל והבנקים אינם רוצים בהן על שום שהבנק-המרכזי אינו רוצה לפדותן בכסף".

חבר המשלחת מסכם: "אנו תקווה, שלאחר ישיבה זו יאות כבוד הנשיא להשמיע הצהרה להשקטת הרוחות".

ינואר-ספטמבר 1959 - מינוי ועדת השלושה

בעקבות ביקור המשלחת הסורית — ולאחר גילויים נוספים של מורת-רוח מהמצב הקיים — מונתה בקהיר ועדה בת שלושה שרים, שאחד מתפקידיה היה לעמוד על הבעיות הכלכליות של המשק הסורי ולהציע פתרונות. שלושת החברים היו: עבד-אל-לטיף בגדדי — סגן הנשיא; זכריא מוחי-אדיין — שר-הפנים המרכזי; ואכרם חוראני — סגן הנשיא ושר-המשפטים המרכזי. הועדה שהתה בסוריה תקופה

ארוכה, החל מ-3 בינואר 1959, ופירסמה כמה הצהרות והבטחות, בלי שהציעה פתרונות ברורים לבעיות הבוררות של המשק. ניתנו הבטחות לבצע מפעלי פיתוח, שעל ביצועם הוחלט כבר מזמן (בנק-לתעשייה, מסילת-ברזל בג'זירה, וכיו"ב), ופורסמו הודעות מרגיעות בדבר "חקר

(*) איגרות שהוצאו ע"י ממשלת-סוריה המקומית וניתנו כתשלום לבעלי הקרקעות שאדמותיהם הופקעו. האיגרות ניתנות בסכום ערך-הקרקע — שנקבע ע"י ועדת-הערכה ציבורית — והן נפדות ע"י הממשלה כעבור ארבעים שנה ובינתיים נושאות הן ריבית בת 1.5%.

- בנק-מצר (של החבל המצרי) הקים חב-
רה ליצוא הכותנה משני החבלים.

אוקטובר 1959 - פברואר 1960 - עאמר „דובר רצון טוב“

עד מהרה נתברר לעבד-אנ-נאצר, שהגורמים הסוריים ששיתפו אתו פעולה בהקמת האיחוד אינם מסוגלים להתגבר על מכלול הבעיות ה-
שוטפות של המשק הסורי, אשר הוחרפו עוד יותר על-ידי שנת בצורת שנייה. דולדלו כמעט כל הרזרבות של מטבע זר, שותק המסחר ה-
מקומי, מפעלי הפיתוח לא התקדמו בגלל היעדר ממון והתמרמרות רבה אפפה את כל המאמצים לזרז את ביצוע הרפורמה האגררית. אולם ה-
בעיה העיקרית היתה זו של חוסר-אמוןם של החוגים השונים בסוריה בכוננות האמתיות של המצרים.

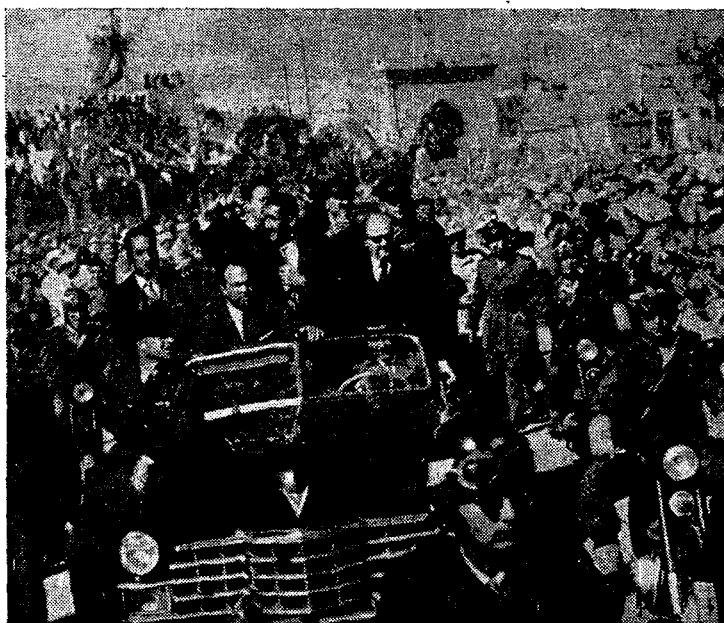
על רקע מצב זה בא מינויו של המושיר* עבד-אלי-חכים עאמר, שר-המלחמה וסגן הנשיא של קע"ם, כמנציב עליון של החבל הסורי, החל מ-22 באוקטובר 1959. על עאמר הוטל להיות האיש המפעיל והמיעל את המנגנון הסורי נוכח ההתמרמרות הציבורית על חוסר-המעש של המשטר להטבת המצב הכלכלי.

(*) מרשל.

כל הבעיות לפני איחוד המטבע. הרוחות נר-
געו רק כאשר נתברר לסורים שאין בכונת המצרים לבצע את איומו הנ"ל של שר-האוצר קייסוני בדבר הגשמת איחוד מלא עד ליוני 1959. אצל שליטי מצרים התעוררה ההכרה כי בעיותיו המיוחדות של המשק הסורי דור-
שות תכנון גמיש, תוך מתן חופש מסוים לגורמים מקומיים לפעול לשיפור המצב; ואכן הוקמה ועדת פקידים בכירים (סורים), שלמעשה באה במקום „ועדת-השלושה“ — אשר נעלמה מן הזירה בלא כל הודעה או הכרזה על סיום תפקידה.

בינתיים ננקטו צעדים אחדים, אשר קירבו את המשק הסורי אל משטר כלכלי הדומה יותר לזה של מצרים, בלא שצעדים אלה גרמו להגר ברת ההתמרמרות. בקשר לכך יש לציין בין השאר:

- סניפי בנק-מצר (מצרי) בערים המרכזיות בסוריה החלו לפעול בסוריה ב-
תפקידים של בנק-מרכזי של החבל (במקום הבנק הסורי-הלבנוני, שמילא תפקיד זה לפני-כן).
- בוטלה המועצה-העליונה הסורית למכס — והוקמה הנהלה מאוחדת של המכס לשני החבלים.

עאמר מגיע לדמשק כש-
תפקידו „להגביר את ה-
יצור ואת מאמצי העם“
(מעתון מצרי)

"עאמר פותר אלף בעיות ליום"
(מעין מצרי)

פוגע באחד החבלים מבחינה כלכלית או בענייני המטבע — לא נבצע, אלא נמתין עד אשר יבוצע באופן תקין ומבלי שיגרם כל נזק לכלכלת אחד החבלים".

מרס 1960 - קידום האיחוד עם השינוי בגישת המשטר

בעקבות ביקורו של עבד-אנאצר בסוריה, לרגל חגיגות האיחוד (פברואר 1960), החליטו המצרים לנצל את שיפור האווירה אשר חל כתוצאה ממדיניות עאמר. מטרת המצרים כעת היא לשנות את פני המשטר הכלכלי והחברתי בסוריה באופן הדרגתי, כך שבעבור שנים אחדות יעלמו מן האופק במשק הסורי, כל אותם החוגים המסורתיים, המונעים כיום את מיוזגם המלא של שני החבלים, ויש אפילו סבורים, כי הם מהווים סכנה לעצם המשך קיום קע"ם.

השיטה המצרית היא להגביר בחבל הסורי את הפיקוח ואת השליטה המרכזית, תוך הרדמת היוזמה הפרטית ע"י שילובה — לפחות בשלב הראשון — בהסדרים החדשים; בהנהיגם מדיניות זו מסתייעים המצרים במצב הכלכלי הירוד בסוריה — מאחר שכמובן נות יותר

ובאמת יש לציין שבתקופה הראשונה לשלטונו הביא עאמר לשיפור ממשי באווירה בחבל הסורי, אם כי לא יכול היה לפתור את בעיות היסוד. בשטח הכלכלי נקט עאמר בין היתר, בצעדים הבאים:

- פתיחת לשכות מיוחדות לקבלת תלונות וקובלנות מאזרחי סוריה;
- מתן טיפול מזורז ואישי לבעיות קטנות, אשר במדינה אחרת היו זוכות לתשומת-לבם של פקידים נמוכים;
- פרסום צוים בדבר קביעתם והחלתם של מחירים (לדלק ולמוצרי תצרוכת);
- הורדת מס-מקרקעין;
- הסדרת יבוא דגנים וקמח לחבל הסורי, במסגרת סיוע מארה"ב ועל-ידי עסקות משולשות עם החבל-הדרומי, ספרד ואיטליה;
- דאגה מיוחדת לאיזורים שנפגעו במיוחד על-ידי הבצורות;
- תיקון חוק הרפורמה-האגררית בכך, שבמסגרת בנות מסוימות מתחייבת הממשלה לשאת בעול החובות החקלאיים של בעלי-האדמות המופקעות.

אולם צעד מרחיק-לכת ביותר היה סילוק השפעת מפלגת "אל-בעת" הסורית, מפלגה ש"דגלה בשורה של סעיפי-תכנית סוציאליסטיים, אשר בחורף 1957/58 צעדה בראש התובעים את הקמת קע"ם מתוך תקווה להיות את הגורם המכריע והחשוב ביותר בחבל הצפוני. למרות קרבתם הרעיונית למפלגת "אל-בעת", ביקשו עתה נאצר ועאמר בראש ובראשונה ליצב את השלטון המרכזי בסוריה — ואפילו על חשבון עקרונות אידיאולוגיים. בין השאר ניסה עאמר, בלא הצלחה רבה, לשותף חוגים ימניים בשלטון המקומי. סילוק מפלגת "אל-בעת" נתן בידי המצרים את חופש-הפעולה הדרוש לניהול מדיניות גמישה, אשר אמנם זיכתה את המצרים במידה של רצון טוב בקרב החוגים הקובעים במשק הסורי, אע"פ שמדיניות זו לא קידמה בהרבה את המטרה הסופית — שילוב שני המשקים. בקשר לכך ראוי לצטט כאן את הכרזתו של עאמר לחוגים הכלכליים בסוריה זמן קצר לאחר הגיעו לחבל הסורי: —

"אנו לא נחליט דבר שלא יהיה לטובת הרפובליקה. — דבר שיש בו משום טובת החבל הסורי והמצרי גם-יחד. אם צוה-האיחוד

עבד-אנ-נאצר יושב לראשונה עם ה"מיניסטרים של החבל הצפוני" בדיון
 „על הגברת ההכנסה מהיצור המקומי“

יועמדו לרשות הממשלה כל הכספים הציבוריים
 שבמדינה.

בשעת כתיבת שורות אלו עדיין נהנית
 סוריה ממידה גדולה של אוטונומיה כלכלית.
 תופעה זו בולטת ביותר בתחום מדיניות-
 המטבע, אבל היא נכונה, אמנם במידה פחותה,
 גם ביחס למסחר-בינלאומי, לתקציב, להסכמי-
 סיוע ולכמה שטחים אחרים. בתחילתה של
 סקירה זאת ציינו שאין עבד-אנ-נאצר יכול
 להרשות קיום משטר כלכלי נפרד בחבל ה-
 צפוני לאורך-ימים; ולכן מטרתו המרכזית
 בעתיד הקרוב היא להגשים את האיחוד הכל-
 כלי המלא. אולם, לאור הלקחים המרים שהספיק
 ללמוד, חותר עתה נאצר בכיוון זה בגמישות
 ובוהירות, כדי למנוע זעזועים חמורים העלולים
 לסכן את עצם קיום האיחוד המדיני.

ומה לגבי העתיד? האם במרוצת הזמן
 ילכו הסורים וישכחו את הזמנים בהם היו
 עם עצמאי וחופשי? אין לחזות את התפתחות
 הענינים בעתיד, אבל קשה לפקפק בכך, כי
 לעבד-אנ-נאצר ולעושי-דברו צפוי עוד מאמץ
 מפרך, ואולי נואש, בנסיונם להכניע סופית את
 המשק הסורי ולהכניסו למסגרת אחת —
 אחידה — עם המשק המצרי עמוס-הבעיות.

להסביר ולהצדיק פעולות פיקוח והתערבות
 מרכזית שעה שהמשק נתון במצב-חירום וב-
 מצוקה כספית חמורה.

צעד מכריע בכיוון הטלת השליטה המרכזית
 נעשה בחודש מרס 1960, עם הקמת המוסד
 לפיתוח-כלכלי, אשר ימלא תפקיד הדומה ל-
 תפקיד של ה"מוסד לפיתוח כלכלי" במצרים.
 מוסד אחרון זה שבמצרים מרכז בידי הממשלה
 את השליטה על החברות והמוסדות הגדולים
 והחשובים ביותר שבמשק הארץ — ועל-ידי
 כך מהוו מכשיר להרחבת הסקטור הממלכתי
 על חשבון הסקטור הפרטי. בסוריה מנסים
 השלטונות לשכנע את בעלי-האמצעים הפרטיים
 להשקיע את הונם, בצד הון ציבורי, במפעלים
 החדשים של המוסד הכלכלי, תמורת הבטחות
 לרווחים מתקבלים-על-הדעת. כאמור, מהוו צעד
 זה תכסיס בלבד, כדי לחסל כעבור זמן קצר
 את השפעתו של ההון הפרטי בחבל הצפוני
 וכך לסלול את הדרך לאיחוד כלכלי מלא.

צעד נוסף בכיוון ריכוז מרבית גורמי היצור
 בידי הממשלה ננקט בחודש אפריל 1960, כאשר
 הופעל חוק, המחייב הפקדת כספי גופים ציבו-
 ריים בבנק-המרכזי-הסורי בלבד. על-ידי הפעלת
 ההוראה הנ"ל יצומצם האשראי העומד לרשות
 הסקטור הפרטי מחד גיסא — ומאידך גיסא,

החקלאות הסורית מאז האיחוד

היבולים החקלאיים הושפעו ע"י שני גורמים מכריעים: א. הבצורת; ב. חוק הרפורמה האגררית מספטמבר 1958.

חוק הרפורמה האגררית הגביל את הבעלות על האדמות לחלקות שבין 800 דונם אדמת-שליחין ל-4600 דונם אדמת-בעל, בהתחשבות עם מספר בני-המשפחה החלויים בבעל האדמה. הממשלה תפקיע את עודף הקרקעות, שמעל המכסות הנ"ל, תמורת איגרות-חוב ל-40 שנה, נושאות ריבית בת 1.5%. אדמות אלו תחולקנה לחקלאים זעירים ולמחוסרי-קרקע. בחלקות בנות 80 דונם אדמת-שליחין או 300 דונם אדמת-בעל, הבעלים החדשים ישלמו תמורת חלקותיהם את הערך הנומינלי של איגרות-החוב, בתוספת הריבית ועוד 10 אחוזים במשך תקופה של 40 שנה.

המשטר החל מיד בפעולות הפקעה רחבות ובחלוקת חלקות-אדמה; אולם עד-מהרה נתברר שהחוק הוכן בחפזן ולא הובאו בחשבון גורמים חשובים, כגון הצורך במתן אשראי (במקום בעלי-האדמות הגדולים, שסיפקוהו בעבר) והדרכה מקצועית, בקיום מנגנון מנהלתי, וכן בפתרון בעית החובות החקלאיים. התוצאה היא, שעד מחצית 1960 חולקו פחות מ-10% של האדמות המופקעות, ובינתיים צומצמו השטחים המעובדים וירד עד-מאוד פיריון העבודה בענף החקלאות, אשר בשנים רגילות היה מספק קרוב ל-50% מההכנסה הלאומית.

להלן מוצגת טבלה המסכמת את מצב היבולים העיקריים בשנים האחרונות: (1955, 1958, 1959 היו שנות-בצורת; שנת 1957 היתה שנה טובה).

היבול (באלפי טונות)				השטח המעובד (באלפי דונם)				
1959	1958	1957	1955	1959	1958	1957	1955	
632	565	1,354	438	14,220	14,610	14,960	14,630	חיטה
218	228	736	137	7,270	7,690	8,130	6,140	שעורה
99	93	110	84	2,270	2,610	2,580	2,490	כותנה
32	36	77	37	840	1,190	930	770	עדשים

(שהרי גם שלוש שנות-בצורת רצופות היוו גורם נכבד); אולם לקח סוריה הריחיק את ההתלהבות מלב המוני אזרחים ערביים במדינות ערב, אשר יתכן שראו בזמן מן הזמנים בעבד-אנ-נאצר אליל, גואל ומושיע. כיום משמש מצבו הירוד של המשק הסורי במדינות הערביות השכנות גורם מדרבן לשמירה קפדנית על עצמאות, כנגד כל נסיון של השתלטות או תחרנות מצרית.

בינתיים מהוה לגבי המצרים המשבר הכלכלי בחבל הצפוני, לא רק נטל כספי בטוח-הקצר, אלא גם נטל מדיני. העתונות הערבית בירדן, בעיראק, וגם בלבנון, מלאה תיאורים מפורטים ביותר על השפל הכלכלי הממושך — שבא על סוריה, לדברי עתונים אלה, כתוצאה ממדיניותו הרודנית של עבד-אנ-נאצר. למעשה מגזימים העתונים שעה שמטילים הם על מצרים את האחריות הבלעדית למצב שנתהוה בסוריה